

Izobraženost.

(Konec.)

Ko pa govorimo od vesoljnega izobraženja, je pa naša misel, da se mora sleherni naj prej izobraziti za svoj narod, tedaj se mora Slovenec izobraževati, da se bo čutil Slovenca; poznati in vediti mora tedaj zgodovino in slovstvo svojega národa. Spisi starih Grekov in Rimljanov so bili in so še sedaj zgledi za vesoljno izobraženje. Duh se nauči misliti, pamet presojevati in prevdarjati, serce se vnema za vse blago in v resnici lepo. Ti viri pa ljudskim učiteljem naj več niso odperti; kje bo tedej ljudski učitelj zajemal za svojo izobraženost? Dasiravno naše slovstvo ni na ti stopnji, kakor naših sosedov, — kdo kaj takega mora tirjati! — vendar je toliko razširjeno, da se ne more neveden imenovati ta, kdor ga umě. Kar pa nimamo doma, si izposojujemo pri sosedu, pri Nemcu, s kterimi smo v ozki in tesni zvezi. Kar pa človek bere, tega se nevedoma navzame; jame misliti, kakor pisatelj, kterega ima pred seboj, in tako postane dostikrat tujec narodu, iz kterega je prišel; veliko naših je tako obernilo herbet svoji materi, in so povikševali slavo drugih narodov. V daljno premišljevanje tega se se ne spuščamo, vendar dajemo vsakteremu v premislik, česa je pred vsem drugim treba ljudskemu učitelju, ki dela med slovenskim narodom, v kterem jeziku v šoli podučuje, kaj mu djansko naj več pomaga? V tej reči so si pa misli zeló navskriž, ker nekteri slovenskemu jeziku le toliko pravice prisojujejo, kolikor se potrebuje, da se ž njim tuji jezik, pri nas nemščina, ložeje uči; drugi pa tirjajo enake pravice za oba jezika; pervim in drugim je sedanja doba le prehodna; prvi pričakujejo tistih dni, ko ne bo več treba slovenskega jezika po šolah, tedaj ne vidijo radi, da bi se krepil, razvijal, množil in vterjeval; čemu li to? obsojen je prej ali slej v pogubo; drugi imajo pa sedanjo dobo za veselo zarijo lepega dneva. Kdo ima prav, si ne upamo prerokovati, ker to izhaja in se obrača od, Bog zna, koliko okoliščin; a sedaj le terdimo, da je ljudskemu učitelju pred vsem potreba boljšega znanja domačega jezika, kakor se ga je od matere naučil; kdor to zanemarja, ne more se od njega reči, da skerbi za svoje izobraženje, kakor ga potrebuje za svoj stan; on je lahko izobražen, tega mu nihče ne odreče, a za svoj stan ne. Vsaka izobraženost, bodi si ta ali ona, je

enostranska, če le svojo terdi, sebe povzdiguje, drugo pa zaničuje in zametuje iz nevednosti ali ošabnosti; tedaj v vesoljno izobraženje naj več pripomore zemljepisje, občna povestnica, narodaznanost, posebno v novejših časih, zakaj v teh naukih je naj več izobrazilnega gradiva, in kdor tega ne zna, se tudi vesoljno izobraženim prištevati ne more.

Vesoljna izobraženost obsega vse, kar je lepega, dobrega in blagega v naravi, pri umetnji, v cerkvi in državi. Ne mislimo pa tukaj poverhno zmes vseh teh vednosti, marveč to, da ima človek glavo in razum za take reči; spoznanje tega mu pripomore, da svet in življenje bolj prevdarja in modreje presoja. Človek pa se nikdar ne izuči! Tudi je to pri slehernemu človeku drugače. Kdor je v svoji mladosti sprejemal le početni nauk, je izobražen, ako to zna dobro obračati in to spoznanje množite, in se ne štuli tje, kjer ga ni treba. Kdor pa noče spoznati, da le malo vé, in hoče več znati, kakor je res, ta se daje ljudem v zobe; imenujejo ga na pol omikanega, n. pr. kdor ne zna tujih jezikov, pa prav rad tuje besede kazi in kvari, hitro se prodá. Prava duševna omika ni tedaj v tem, da bi se človek povsod vmes vtikal, in še celó v reči, ki jih razume, marveč, da se dá poučiti, in tam posluša, kjer ne zna govoriti. Sirov in neveden človek zasmehuje in zaničuje tega, kdor ga poučuje, ker hoče s tem pokriti svojo nevednost; kdor pa je izobražen, spoznava svojo nevednost, in s pohlevnostjo pokriva svojo nevednost.

Izobražení ljudje raznih stanov eden z drugim radi občujejo, in spoštujejo med sabo svojo različnost; neomikani ljudje pa ne marajo za druge, kakor za ljudi svojega stanu, in če se z drugačnimi znidejo, se ne zgodi drugače, kakor če v družbi pijejo, igrajo ali kvantajo.

Poglavitni nagib za vesoljno izobraženje pa je Bog, ki hoče, da bi bil človek čedalje bolj popolnoma. Vsakemu človeku je Bog dal nagon do spoznanja, in v to mu je dal telesne počutke; dal mu je um in pamet. Nevednost in neumnost niste po božji podobi, kakor se tudi dušna lenoba ne vjema z Zveličarjevimi besedami: „Bodite popolnoma; bodite prekanjeni kakor kače in priprosti kakor golobje“. Zveličar ne blagruje nevednih na duhu, ampak tiste, ki se pri vsem svojem prizadevanji zavedajo, da jim veliko manjka.

Kar pa učitelja še posebno nagibuje, da se prizadeva za vesoljno izobraženje je to, da ga izobraženost varuje zaletovanja, napihnjenosti in domišljevanja. Nekteri učitelji so marsikje živa podoba dolgočasa, pedantizma in puhle ošabnosti. Od kod pride to? Taki učitelji hočejo povsod podučevati, in od ničesar drugega ne govoré, kakor od svoje šole. Tega pa nas varuje vesoljno izobraženje.

Nekteri učitelju očitajo, da se to prizadevanje ne vjema z njegovim stanom; pravijo, da to nareja učitelje ošabne, nezadovoljne z njihovim stanom itd.; včasih je res tako, pa učenost ni tega kriva, marveč tak človek nima pravega zapopadka od izobraženosti, ne pozná samega sebe ter dirja le za prazno senco. Ali se bo zavoljo posamesnih zaverglo to prizadevanje? marveč se mora to gojiti. Sicer tudi ni pripomočka, ni sredstva, kako bi se to ustavilo. Duh veje, kjer hoče; luč in svetloba se ne dasta zapreti. Bog je že v svoji modrosti zato skerbel, da drevesa ne rastejo do nebes.

Od izobraženega človeka se tudi tirja prava nravnost. Kaj pomaga vsa učenost, vse še tako gladko vedènje, če ni nravnega vedènja?! Le v keršanski veri je prava omika. Stari Greki in Rimljani so bili zeló omikani; njih umetnost nas razveseljuje, njih učenost v marsikterih rečeh podučuje; gnjusi se nam pa nad njihovo nravnostjo.

Velika zmota dandanašnjega sveta ali prav za prav učnih pa nevernih ljudi je, da je človek lahko nraven brez vere. Izgled Rimljanov ravno to priča, da to ni mogoče. Le v kerščanstvu je nravna popolnamost; ta tirja, da človek sam sebe pregleduje, to ga napeljuje k spoznanju samega sebe in svoje slabosti. To spoznanje samega sebe pa še ni zadosti. Človek se mora tudi vojskovati s svojimi strastmi; mora krotiti svojo popačeno naravo, in če je zmagan, ne sme obupati, marveč mora vnovič začeti, da je bližnji svoji izvirni podobi — svojemu Zveličarju. Odložiti mora laž in hinavščino, hlimbo in potuho, nevošljivost, lakomnost in nečistost; krotiti mora svojo lastno voljo, na nje mesto pa staviti pravico in ljubezen.

Da je treba učitelju moralne izobraženosti, razume se samo po sebi. Vse njegovo delovanje se suče okoli tega. Ker učiteljev zgled izreja, je sveta dolžnost lepe zglede dajati. Učitelj, ki ima vero in nravnost na jeziku, pa ne v sercu, sam sebi nasprotuje. Njegova beseda ne bo veliko opravila, ker

otroci čutijo, da ne pride iz serca; gorjé mu, ko ga bodo pogubljene otroške duše enkrat tožile! Učitelj pa, ki se prizadeva čedalje bolje biti, odgaja tudi brez veliko besed, in ko bodo pozabljeni vsi nauki, vse opominovanje, bo še mladenču in možu v temni noči strasti, kakor svetla zvezda, svetel zgled učiteljev.

Naše géslo naj le bo izobraženje, toda v pravem in blagem pomenu te besede, ker sicer bi nas zadele besede sv. Pavla: „Učé se vedno, pa nikoli k spoznanju resnice ne pridejo“. Deržimo se pravila, da od tega dneva, ko bomo rekli: ne bom se dalje učil, smo mertvi za šolo; kdor nima veselje do učenja, tudi nemore veselja imeti do podučevanja.

M. M.

Stari in mladi Slovence.

Vrülü.

S. Verlo lep, verlo, jako dober pravim namesti zlo, hudo, grozno lep, grozno dober. Hrovat in Serb dostikrat pišeta verli ali vro, verla, verlost, verlina (Tüchtigkeit).

O. Jaz menim, da je tvoj vrli ali verli eximius (brav, tüchtig) moj vrülü vehemens, hung. slov. vrël fervens, aemulator; cf. vrëti concludere; fervere, bullire, scaturire.

S. Rabi mi v vseh teh pomenih, in kolikrat vre po meni, da mi časi kar besedo zavre; vendar se mi ne zdí, da bi vrela kaša bila verla paša!

O. Podobno se da razlagati vrëmg ali a) iz scr. vr-vl-val movere, volvere (vára tempus, tečaj, leto, ali pa b) iz vr-vrëti, kakor tempus iz scr. tap calere.

S. Meni poméni vreme zlasti v eter (tempestatas, Wetter, Witterung), inim Slovanom čas sploh (tempus, Zeit, Musse, Jahreszeit, Wetter), ali vjemamo se že tudi Slovenci v tem vzajemnem pisanji.

Vrústa.

S. Kakor verlo, pišem prav rad besedo versta; služi mi kakor Vam v vseh pomenih: aetas, conditio, species, linea, rusko tudi millium, milliarium.

O. Nahaja se v oblikah: vrústí f. in vrústa, in skor bi

otroci čutijo, da ne pride iz serca; gorjé mu, ko ga bodo pogubljene otroške duše enkrat tožile! Učitelj pa, ki se prizadeva čedalje bolje biti, odgaja tudi brez veliko besed, in ko bodo pozabljeni vsi nauki, vse opominovanje, bo še mladenču in možu v temni noči strasti, kakor svetla zvezda, svetel zgled učiteljev.

Naše géslo naj le bo izobraženje, toda v pravem in blagem pomenu te besede, ker sicer bi nas zadele besede sv. Pavla: „Učé se vedno, pa nikoli k spoznanju resnice ne pridejo“. Deržimo se pravila, da od tega dneva, ko bomo rekli: ne bom se dalje učil, smo mertvi za šolo; kdor nima veselje do učenja, tudi nemore veselja imeti do podučevanja.

M. M.

Stari in mladi Slovence.

Vrülü.

S. Verlo lep, verlo, jako dober pravim namesti zlo, hudo, grozno lep, grozno dober. Hrovat in Serb dostikrat pišeta verli ali vro, verla, verlost, verlina (Tüchtigkeit).

O. Jaz menim, da je tvoj vrli ali verli eximius (brav, tüchtig) moj vrülü vehemens, hung. slov. vrël fervens, aemulator; cf. vrëti concludere; fervere, bullire, scaturire.

S. Rabi mi v vseh teh pomenih, in kolikrat vre po meni, da mi časi kar besedo zavre; vendar se mi ne zdí, da bi vrela kaša bila verla paša!

O. Podobno se da razlagati vrëmg ali a) iz scr. vr-vl-val movere, volvere (vára tempus, tečaj, leto, ali pa b) iz vr-vrëti, kakor tempus iz scr. tap calere.

S. Meni poméni vreme zlasti v eter (tempestas, Wetter, Witterung), inim Slovanom čas sploh (tempus, Zeit, Musse, Jahreszeit, Wetter), ali vjemamo se že tudi Slovenci v tem vzajemnem pisanji.

Vrústa.

S. Kakor verlo, pišem prav rad besedo versta; služi mi kakor Vam v vseh pomenih: aetas, conditio, species, linea, rusko tudi millium, milliarium.

O. Nahaja se v oblikah: vrüstí f. in vrústa, in skor bi

mislil, da se vjema z Gutsmanovo vred, i (Zeit cf. red, i t. j. versta itd.), in vrüsta morebiti namesti vrüda?

S. Všeč mi je posebno verstnik, verstnica, versten aequalis, coactaneus, coevus na pr. sva si verstna, verstnika, sve si verstnici, in to ne le v starosti, v letih, temuč tudi v družih rečeh (cf. conditio, species, linea). Treba je tedaj ločiti versten aequalis in izversten eximius.

Vrühü.

O. Verh sploh rabijo tvoji pisatelji po vseh mojih verstah.

S. Spomina se mi zdi vredno, da se stsl. vrühünŕ, vrühovinü, vrühovinikü bere v pomenu supremus naj viši, in da tedaj verhovni, verhovec, verhovnik i jaz lahko tako pišem.

O. V glagolu veršiti se pa ločiva. Vrühiti je meni perficere; vrëšti, vrüha, vrüšëši triturare, vrüši f. frumentum vrühšiba t. j. veršba trituratío.

S. Vendar tudi vrühšiba iz mojega veršiti. Po Vaše bi nsl. se glasilo vreči veršem (iz vreh-ti, verh-ti, kakor iz vreg-ti, verg-ti veržem), veršoč ali veršëč vol ne pa veršijoč. Toda služi mi glagol v IV. verstí tudi v tem smislu: veršiti frumentum excutere, kakor pravíte, actis in gyrum bobus aut equis, veršitva, veršaj cumulus frumenti itd. Že Ravnikar je pisal: »Žito veršijočimu volu ne natikaj torbe na gobec!

Vü — Vüzü.

O. Teh dveh mnogi slovenski pisatelji ne ločijo še prav, dasi je njun pomen gotov.

S. O predlogih v in vz in u- sem govoril Jezičn. I. 42. Zdi se mi, da jih tisti pisatelji, ki se ozirajo le na Hrovate in Serbe, težko prav ločijo; Rusi, Čehi jih pisarijo bolje, in tudi Slovenci, kateri so se učili vsaj nekoliko staroslovenščine.

O. Vü pomeni a) *êz* lat. in ter vlada toživnik, b) *êr* lat. in ter zahteva mestnik. — Vüzü *ârvé* lat. pro in vlada toživni sklon. Mislil sem, da se vjema s scr. u d sursum, gr. *ârvé*, ker pomenja vselej mér djavnosti na kviško (in compositione directionem in locum superiorem indicat); zdaj pa sem se spremislil. V slovarju toraj pravim: Cum rad. vez minus bene vüzü con- tulisse videtur Pott I. 390: nos cognatum putamus cum lit. už, quod idem I. 617. comparavit cum lit. aukštas altus, quod vocabulum a radice quadam ug videtur derivari posse cf. lat. augeo.

S. Prav pogostoma jo imate vi v sostavah, in to hočem posnemati v prihodnje i jaz bolje kakor doslej, ker se tako različni pomeni tenko zaznamjajo. Tu omenim le nekterih.

Vüzdühü.

S. Vzduh aër, aether iz vzdehniti-vzdihati, beseda dobro znana Slovcu pa Rusu.

Vüzorü.

S. Vzor rabim prav rad i jaz i Čeh (Muster, Ideal; vzorec čes. Formular, Modell) i Rus.

O. Meni pomeni: visus, contemplatio, idea, exemplum.

S. Pa tudi vüzoristü adj. insignis (cf. vistno), vzoren exemplaris.

Vüzrakü.

S. Zrak mi služi kakor Serbu v pomenu „Luft“; pa je iz zreti, vzreti prav za prav zrak, Gesichtskreis, Horizont; stsl. vüzrakü aspectus, in tako naj pomeni tudi meni vzrak ali zrak a) Gesicht, Angesicht, Anblick, Gesichtskreis in b) Luft.

Zemljepisje v ljudski šoli.

(Dalje.)

Slovenska zemlja in Slovenci; Koroško.

J. Oče, povejte, kaj pa je to: slovenska zemlja; tolikrat slišim od nje govoriti, ne vem pa, kje da je?

O. Slovenska zemlja je povsod, kjer Slovenci prebivajo. Prebivajo pa po Koroškem, Stajerskem, Kranjskem in Primorskem in nekaj tudi na Ogerskem; nekdej so pa prebivali od vrov Drave notri do Donave.

J. Zakaj pa niso vsi v eni deželi skupaj, in so tako raztreseni po več deželah?

O. To se je zgodilo v teku časov, ker so Slovenci služili raznim gospodom; ti pa se niso menili za jezik svojih podložnih, in so svoje meje stavili po drugih okolnostih, nego po jeziku. Bili so pa časi, ko so bili vzlásti Slovenci na Kranjskem še bolj razdeljeni, kakor sedaj; še le kar smo Kranjci stalno prišli pod geslo avstrijskih vladarjev iz habsburske rodovine, je dobila Krajna svoje sedanje meje.

S. Prav pogostoma jo imate vi v sostavah, in to hočem posnemati v prihodnje i jaz bolje kakor doslej, ker se tako različni pomeni tenko zaznamjajo. Tu omenim le nekterih.

Vüzdühü.

S. Vzduh aër, aether iz vzdehniti-vzdihati, beseda dobro znana Slovcu pa Rusu.

Vüzorü.

S. Vzor rabim prav rad i jaz i Čeh (Muster, Ideal; vzorec čes. Formular, Modell) i Rus.

O. Meni pomeni: visus, contemplatio, idea, exemplum.

S. Pa tudi vüzoristü adj. insignis (cf. vistno), vzoren exemplaris.

Vüzrakü.

S. Zrak mi služi kakor Serbu v pomenu „Luft“; pa je iz zreti, vzreti prav za prav zrak, Gesichtskreis, Horizont; stsl. vüzrakü aspectus, in tako naj pomeni tudi meni vzrak ali zrak a) Gesicht, Angesicht, Anblick, Gesichtskreis in b) Luft.

Zemljepisje v ljudski šoli.

(Dalje.)

Slovenska zemlja in Slovenci; Koroško.

J. Oče, povejte, kaj pa je to: slovenska zemlja; tolikrat slišim od nje govoriti, ne vem pa, kje da je?

O. Slovenska zemlja je povsod, kjer Slovenci prebivajo. Prebivajo pa po Koroškem, Stajerskem, Kranjskem in Primorskem in nekaj tudi na Ogerskem; nekdej so pa prebivali od vrov Drave notri do Donave.

J. Zakaj pa niso vsi v eni deželi skupaj, in so tako raztreseni po več deželah?

O. To se je zgodilo v teku časov, ker so Slovenci služili raznim gospodom; ti pa se niso menili za jezik svojih podložnih, in so svoje meje stavili po drugih okolnostih, nego po jeziku. Bili so pa časi, ko so bili vzlasti Slovenci na Kranjskem še bolj razdeljeni, kakor sedaj; še le kar smo Kranjci stalno prišli pod geslo avstrijskih vladarjev iz habsburske rodovine, je dobila Krajna svoje sedanje meje.

J. Povejte mi kaj od te slovenske zemlje, od njenih gorá, rek, dolin in ravnin, mest in vasi, od stanovavcev, njih šeg in navad, od obertnij in umetnij po teh deželah!

O. Rekel sem ti že, da so nekđaj Slovenci veliko več sveta imeli, nego sedaj, tedaj ti morem povedati nekaj od sosednih dežel, dasiravno niso tam povsod Slovenci.

J. Kako se pa to vé, da so Slovenci res nekđaj več sveta posedali, nego sedaj.

O. Nekaj nam to pové zgodovina, še bolj pa pričajo to imena rek in gorá dalječ med Nemci na Tirolih in na Koroškem.

J. Povejte mi pa naj poprej nekaj od Koroškega, ker večkrat sem že slišal, da je šel kdo v Korotan ali na Koroško, in slišal sem že tudi pripovedovati od Beljaka, in Gorenci vodijo svoje otroke na Koroško, kakor pravijo, za jezik! —

O. Koroško je imelo nekđaj svoje vojvode, in je bilo v starodavnih časih središče vseh slovenskih dežel.

Naj zahodnejše mesto je tam, kjer stopa Zila na koroška tla, najvzhodnejše pa tam, kjer jih Drava zapuša.

Dežela meri 180.2636 □ avstrijskih milj.

Tla Koroška so sploh visoka. Najviši kraj ali gora je Vélíki Zvon, po nemški Gross-Glockner (12.444' nad morjem), najniží pa poversina reke Drave pri sv. Magdaleni, ki pa še vendar ima 1000' nadmorske višine. Dežela Koroška je prav za prav celotina sama za se ali prelepa gorska kotlina, kakoršne je ni druge z enakimi razmerji v Planinah, sestavljena iz lepega osrednjega hribovja in podravske ravnine. V kotlino to segajo od vzhoda, severja in zahoda poleg mogočnih gorá dolge rečne in jezerske doline, in samo dravske in zilske soteske odpirajo to kotlino zavolj ložejega druženja z deželami sosednimi. Koroško je postalo zavoljo svoje zemljepisne lege od starodavnih časov prehodišče vsakoverstnim narodom od vzhoda na zahod, pa od juga na sever, in narobe. *)

(Dalje prih.)

O cerkveni glasbi.

Petje in godba ima svoje korenine v človeškem sercu; — podlaga vse glasbe pa je petje. Ker ima sv. vera na človeško serce naj večo moč, tedaj je tudi naravno, da kristijan ne po-

*) cf. Erben: vojvodstvo Koroško!